

MAGDALENA GRZEBIŃSKA

HISTORIA PELPLIŃSKICH NEKROPOLII. PRZYCZYNEK DO BADAŃ HISTORII FUNERALNEJ PELPLINA

CMENTARZE W PELPLINIE

Od zarania dziejów chrześcijaństwa zmarłych chowano w pobliżu pogan. Jednak synod w Bradze, w 563 roku, stworzył kilka nowych ustaleń. Od tego czasu możliwe było składanie ciał zmarłych do grobów kopanych w pobliżu kościołów – w ten sposób powstają pierwsze przykościelne cmentarze. Już w XI wieku natomiast zaczyna być popularny nowy zwyczaj – zmarłych chowa się wewnątrz kościołów. Jednak od tamtego czasu prawo zmieniło się, jest teraz regulowane zarówno przez *Kodeks Prawa Kanonicznego*, jak i przez ustawy państwowe. Tak więc współcześnie pochówki w kościołach zarezerwowane są tylko dla Biskupa Rzymskiego, a także dla kardynałów i biskupów diecezjalnych¹.

Bazylika katedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Pelplinie

Bazylika katedralna, wcześniej kościół klasztorny, to budowla na planie krzyża łacińskiego wraz z dwunawowym transeptem, który przecina ją w połowie, a zarówno od wschodu jak i zachodu umieszczono klatki schodowe prowadzące ponad sklepienia kościoła. W świątyni tej pochowano wiele osób, głównie duchowieństwo, dlatego też nagrobki nie są szczególnie bogate, stanowią je raczej skromne płyty nagrobne. Początkowo, jako swoisty cmentarz, używana była cała podziemna powierzchnia katedry, przy czym miejsca wybierane były zazwyczaj w pobliżu ołtarzy (ryc. 1 a, b). Często jedyną informacją o tym, kogo pochowano w danym miejscu, jest krótki napis. Natomiast groby zakonników postawionych wyżej w hierarchii kościelnej oznaczone są sporych rozmiarów kamiennymi płytami, wraz ze znacznie dłuższą inskrypcją. Nagrobki te odznaczały się prostotą i były zrównane z poziomem posadzki. W ten sposób nie utrudniały poruszania

¹ A. Nadolny, *Pelplińska nekropolia w kościele katedralnym*, „Pielgrzym” nr 22, Pelplin 2012.

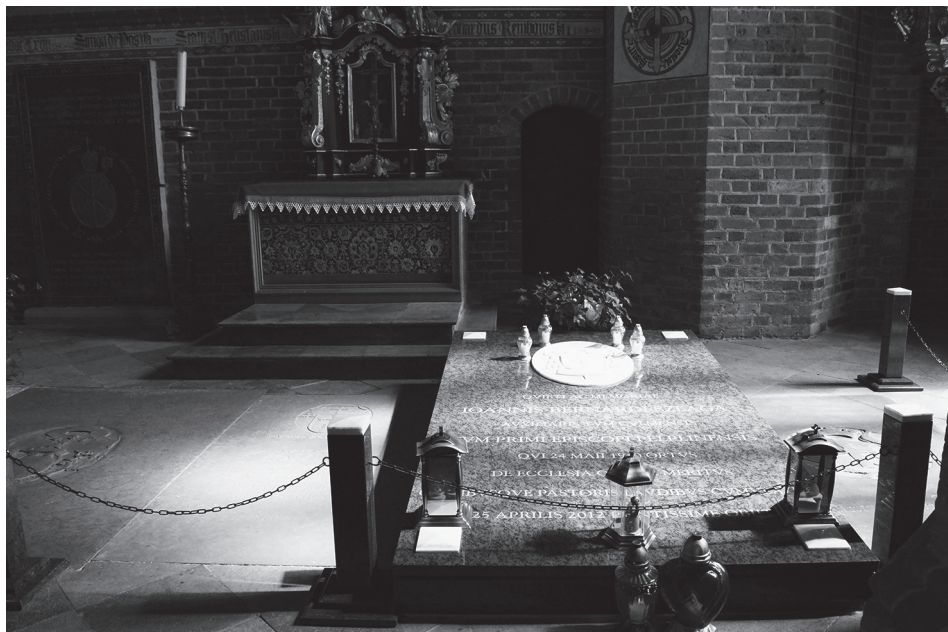
Fot. 1. a – płyta nagrobna przy ołtarzu bocznym;

b – mniejsza płyta nagrobna

(Fot. M. Grzebińska).

się we wnętrzu kościoła (zaniechano tego wymogu dopiero w 2012 roku, kiedy to inaczej ustawiono płytę nagrobną biskupa Jana Bernarda Szłagi, ryc. 2). W tym miejscu znaleźć można także kilka pochówków osób świeckich, składanych tam po śmierci na szczególne ich, wyrażone za życia, życzenie. Byli to zazwyczaj darczyńcy i przyjaciele miejscowego klasztoru, którzy chcieli znaleźć się pod opieką zakonników. Płyty grobowe zachowały się do dziś, czego niestety nie można powiedzieć o napisach, jakie na nich były umieszczone. Wiele z tych inskrypcji jest też obecnie pozostawiane ławkami. Prawie wszystkie teksty sformułowane są po łacinie. Występują tylko pojedyncze napisy w języku polskim i języku niemieckim². Jeśli chodzi o zachowane pochówki z czasów cysterskich, to ich datowanie ustala się głównie na XVII i XVIII wiek. Pamięć o nagrobkach oraz wiele wizerunków oryginalnych płyt zachowało się dzięki zbiorom informacji, które około stu lat temu zebrał ks. Romuald Frydrychowicz i przedstawił w dwóch opracowaniach zarówno w języku niemieckim jak i polskim (*Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmä*, Düsseldorf 1907; *Przewodnik ilustrowany po Pelplinie i jego kościołach*, Toruń 1928³). W ustaleniu danych pochowanych tu zmarłych pomocne były ks. Frydrychowiczowi *Księga*

Fot. 2. Płyta nagrobna biskupa Jana Bernarda Szłagi

(Fot. M. Grzebińska).

² R. Frydrychowicz, *Przewodnik ilustrowany po Pelplinie i jego kościołach*, Toruń 1928, s. 96-97.

³ Tenże, *Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmä*, Düsseldorf 1907, s. 436; tenże, *Przewodnik...*, s. 96-97.

Zmarłych oraz *Kronika Klasztorna*. Jak wynika z licznych opisów, większość płyt nagrobnych jest zaopatrzona w herb zmarłego i dodatkowe napisy wokół tarcz herbowych. Według ustaleń ks. Frydrychowicza, w katedrze złożono nie tylko ciała mężczyzn, ale też kobiet, na przykład Albertyna z domu Stanisławska (1768), która była żoną chełmińskiego kasztelana Ignacego Konarskiego⁴, czy Balbina Grąbczewska, z domu Bnińska, która była szambelanową Jego Królewskiej Mości, a także dobrodziejką klasztoru. Pochowana została obok zakrystii (ryc. 3)⁵.

W katedrze, jak zauważono, chowano nade wszystko duchownych oraz darczyńców. Przed ołtarzem głównym pochowano kanonika warmińskiego Jana Sulfetusa, który to w 1540 roku przekazał w darze cystersom swoją okazałą bibliotekę; przed ołtarzem św. Marii Magdaleny ks. Tomasza Ferreriusza (proboszcza, administratora parafii w Rajkowach); Jakuba Galeniusa (proboszcza w Nowej Cerkwi) w nawie północnej, pod chórem; przed ołtarzem św. Macieja – Jana Loka (starostę borzechowskiego); przed ołtarzem św. Piotra i Pawła (dziś MB Częstochowskiej) i św. Urszuli oficerów polskich, którzy zginęli podczas wojen szwedzkich pod Rajkowami, Rudnem i Tczewem (20 osób); przed ołtarzem św. biskupów Wojciecha, Stanisława i Tomasza Becketa – ks. Tomasza Turskiego (proboszcza z Barłóżna)⁶, proboszcza z Walichnow – Grze-

Fot. 3. Płyta nagrobna Balbiny Grąbczewskiej, szambelanowej Jego Królewskiej Mości
(Fot. M. Grzebińska).

⁴ Tenże, *Geschichte...*, s. 436.

⁵ A. Nadolny, *Pelplińska...*

⁶ J. Milewski, *Groby i cmentarze na Kociewie (Przyczynki do dziejów)*, Starogard Gdański 1993, s. 27-28.

gorza Mątka (przy ołtarzu Niewinnych Młodzianków); ks. Antoniego Madigera (proboszcza z Lignów w nawie południowej); Stanisława Bartlińskiego (przed ołtarzem św. Jana Nepomucena, płyta nagrobna ufundowana przez Annę Rembowską, która też tam później została pochowana); Jakuba Fulgrawa (przeora klasztoru – przed ołtarzem św. Jakuba); Adriana Rembowskiego (brata opata Leonarda II) i jego żonę Leonorę Langnau w nawie północnej; Jana Hagenaua z Licpergi (sekretarza księcia Alberta St. Radziwiłła, przed ołtarzem Świętej Rodziny)⁷.

W nawie głównej, jeszcze przed wejściem do prezbiterium, umieszczone były płyty nagrobne upamiętniające pelplińskich opatów. Poczynając od lewej części nawy, byli to: Mikołaj Kostka, Ignacy Czapski, Jan Czarliński, Hieronim Turno, Leonard Rembowski II, Gabriel Bystram. Jednakże wszystko zmieniło się w 1971 roku. Wtedy nastąpiła przebudowa – wyznaczono tam nową strefę liturgiczną (wraz z posoborowym ołtarzem). Został podniesiony poziom posadzki, a wszystkie nagrobki zostały przeniesione⁸.

W katedrze wybudowano dwie podziemne krypty. Jedna z nich znajduje się obok ołtarza św. Jakuba w południowej nawie (ryc. 4, 5). Urządził ją opat Jerzy Ciecholewski (1673) i tam też został pochowany. Od 1675 roku chowano w niej wszystkich cystersów. W 1678 roku złożono tam w cynowej urnie tylko serce opata Aleksandra Ludwika Wolffa Lüdinghausena, zmarłego we Francji, a w 1688 roku S. Czarlińskiego, sędziego ziemskiego, także konfratra cysterskiego jak i klasztornego dobrodzieja. Krypta była jednak na tyle duża, że nadawała się do dokonywania w niej kolejnych pochówków zakonników, jednak już w 1716 roku okazała się przepełniona, w związku z czym szczątki

Fot. 4. Nawą południową, pod posadzką której stwierdzono istnienie krypty
(Fot. M. Grzebińska).

⁷ R. Frydrychowicz, *Przewodnik...*, s. 100, 108, 110, 112-113, 117-118.

⁸ A. Nadolny, *Pelplińska...*

Fot. 5. Trumny znajdujące się w krypcie południowej
(zbiory ks. proboszcza T. Brzezińskiego).

trzeba było przenieść do wspólnego grobowca, prawdopodobnie pod kapitułarzem, gdzie obecnie znajduje się kaplica Collegium Marianum. Jak podaje ks. Stanisław Kujot, w XIX wieku przeniesiono wszystkie kości na cmentarz przy kościele pw. Bożego Ciała⁹. W 1824 roku kryptę tę przeznaczono dla biskupów pomocniczych i prałatów – w tym czasie przeniesiona została stolica diecezji z Chełmży do Pelplina. Rozpoczyna się okres grzebania w niej zmarłych. Jako pierwszy spoczął w krypcie biskup pomocniczy diecezji chełmińskiej Jan Jerzy Wilkxycki (1831), a dalej Ignacy Wincenty Stanisław Mathy (pierwszy biskup, który rezydował w Pelplinie), W. Tokarski (sekretarz biskupa Mathyego) i kolejni biskupi pomocniczy chełmińscy: J. St. Kutowski, St. Dekowski, J. Jeschke, J. Prądzyński i A. Wollschlaeger (dziekani kapituły), J. Landsberg (kanonik – kaznodzieja katedralny), A. Stengert (prepozyt), J. Klunder (dziekan kapituły, biskup pomocniczy), L. Rogacki (prepozyt), L. Kozłowski (prepozyt, wikariusz generalny). W przeszłości wejście do krypty ozdobione było płytą, na której umieszczony został mosiężny medalion z uskrzydloną klepsydrą, pod którą widniała trupia czaszka – symbol przemijania chwały świata i uciekania czasu oraz napis *Momentum unde pendet aeternitas* – „Chwila, od której zależy wieczność” (ryc. 6). Płyta zachowała się

⁹ Informacja pisemna – ks. T. Brzeziński.

do dziś, aczkolwiek została przeniesiona podczas wspomnianej już renowacji kościoła i wmurowana w ścianę w nawie południowej.

Kryptę w nawie północnej wykonano w 1686 roku (ryc. 7), w pobliżu ołtarza św. Andrzeja. Wówczas służyła jako miejsce ostatniego spoczynku dla członków rodziny Czarlińskich, a po 1824 roku zaczęto jej używać jako miejsce pochówków kanoników gremialnych Kapituły Katedralnej Chełmińskiej. Z osób pochowanych przed wojną wymienić można kan. P. P. Panskego, kan. W. Lewandowskiego, po drugiej wojnie światowej natomiast pogrzebano tam ks. kan. i kanclerza kurii F. Kurlanda i ks. kan. Sz. Dreszlera (pochowany w 1964 roku, był profesorem Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie i dyrygentem chóru katedralnego – wtedy też po raz ostatni krypta była otwarta)¹⁰. Z pewnością w katedrze pochowano także zmarłego ks. kan. Z. Rogala, jednak nie wiadomo dokładnie, w której krypcie¹¹.

Jeszcze jedna krypta w katedrze znajduje się pod kaplicą Kosów (ryc. 8), dzisiaj w tym miejscu umieszczony jest ołtarz z Najświętszym Sakramentem. Jako pierwszy pochowany został tam Ludwik Kos w 1661 roku, który był synem założyciela. Oprócz rodziny Kosów, w krypcie składano również ciała zmarłych z rodziny Łosiów i Czapskich¹².

W bazylice pochowano jeszcze kilku innych biskupów ordynariuszów, a ich płyty nagrobne rozmieszczone są w całym obiekcie. Są to więc: F. K. Rydzyński (ostatni biskup dawnej diecezji chełmińskiej i ostatni opat komendatoryjny pelpliński, jego ciało złożono w ambicie w 1936 roku, ryc. 9), A. Sedlag (przed ołtarzem głównym), J. N. Marwicz (przed ołtarzem NMP, nawa południowa), L. Redner (przed ołtarzem św. Benedykta i św. Bernarda, nawa północna), A. Rosentreter (ambit za ołtarzem głównym), St. W. Okoniewski (ambit za ołtarzem głównym, ciało przewieziono z Lizbony w 1972 roku), K. J. Kowalski (ambit za ołtarzem głównym)¹³.

Fot. 6. Płyta zakrywająca niegdyś wejście do krypty południowej (Fot. M. Grzebińska).

¹⁰ A. Nadolny, *Pelplińska...*; Informacja pisemna – ks. T. Brzeziński.

¹¹ Tamże.

¹² St. Kujot, *Opactwo Pelplińskie*, Pelplin 1875, s. 115-116.

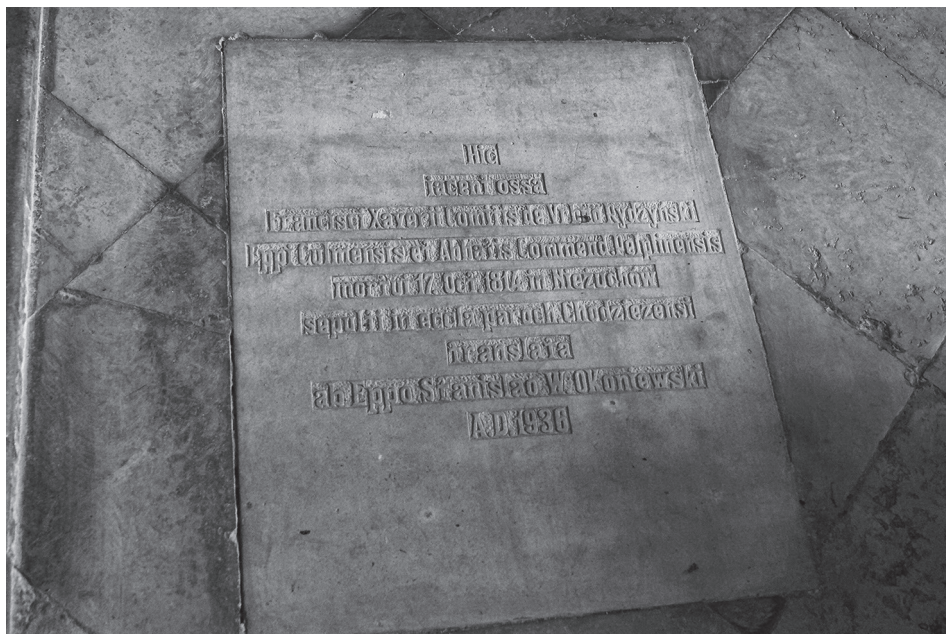
¹³ Informacja pisemna – ks. T. Brzeziński.

Fot. 7. Nawa północna, pod posadzką której zlokalizowana została krypta (Fot. M. Grzebińska).

Fot. 8. Dawna Kaplica Kosów, w której znajdowała się krypta (Fot. M. Grzebińska).

Fot. 9. Płyta nagrobna ostatniego biskupa chełmińskiego F. K. Rydzynskiego
(Fot. M. Grzebińska).

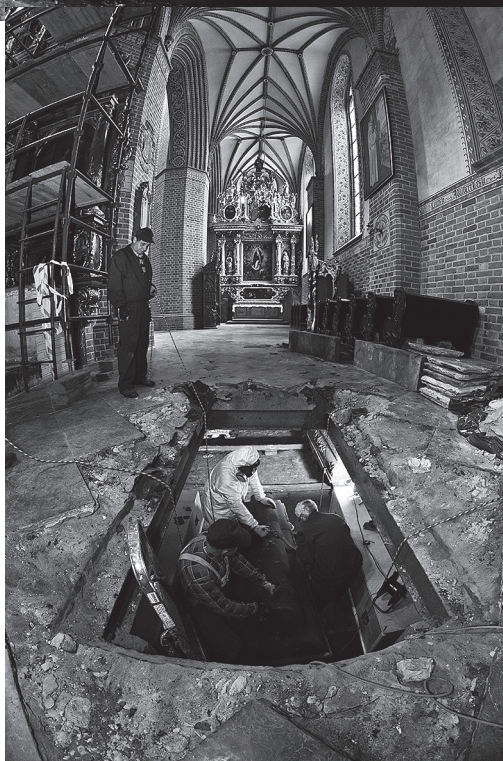
Znajduje się tu też wiele mniejszych nagrobków, oznaczanych niewielkich rozmiarów flizami, często upamiętniających świeckie osoby pochowane w tym miejscu, np.: kobiety z miejscowego szpitala, arendarz młyna, chirurg kościelny, ale też zwyczajni zakonnicy¹⁴.

W marcu 2014 roku wydano pozwolenie na przeprowadzenie badań architektonicznych w kryptach katedralnych (ryc. 10 a, b), które obejmowały badania radarowe posadzek w kryptach, badania licowych murów, badania spektrograficzne spoin i tynków, zasolenia murów oraz badania mikroorganiczne. We wrześniu 2014 roku przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wydane zostało pozwolenie na przeprowadzenie w podziemiach bazyliki katedralnej, w krypcie po prawej stronie ołtarza głównego, prac konserwatorskich i robót budowlanych, które miały na celu odsłonięcie wejścia do krypty, jak również czasowe usunięcie pochówków z jej wnętrza, dezynfekcję tego miejsca, naprawę ubytków w murach i zamieszczenie drewnianej konstrukcji nad podłożem¹⁵.

Dzisiaj katedralne krypty są zamknięte, nie dokonuje się już pochówków kapłanów, z wyjątkiem dostojników kościelnych, jak np. zmarli biskupi. Stąd też w 2012 roku odbył się tu pogrzeb biskupa Jana Bernarda Szlagi.

¹⁴ R. Frydrychowicz, *Przewodnik...*, s. 123-132.

¹⁵ Dokumenty z decyzjami przedstawione zostały przez ks. T. Brzezińskiego.

Fot. 10 a, b – krypty w bazylice katedralnej podczas badań
(zbiory ks. T. Brzezińskiego).

Warto wspomnieć również, iż przy katedrze (na wschód od niej) znajdował się kolejny cmentarz dla zakonników. Na nim złożono w 1807 roku ciała 600 zmarłych, spośród 800 leczonych żołnierzy francuskich, wśród których byli również Polacy i Badeńczycy. Kości te odkryto podczas wykopów prowadzonych w 1824 roku¹⁶.

Kościół pw. Bożego Ciała w Pelplinie

W pelplińskiej parafii zwyczaj lokowania cmentarzy wokół kościołów utrzymywał się aż do początków XX wieku, sporadycznie tylko do czasów współczesnych. Jak podawali XVIII-wieczni wizytatorzy, cmentarz przy kościele pw. Bożego Ciała był cmentarzem bardzo dobrze ogrodzonym, chociaż sama powierzchnia nie była zbyt duża, 18 arów, co też spowodowało konieczność założenia nowego cmentarza¹⁷.

Przy kościele pw. Bożego Ciała do dziś znajdują się pozostałości po płytach nagrobnych, upamiętniające pochowane tu osoby. Pozostałości te są zbiorem cennych informacji dla dzisiejszego pokolenia. Cmentarz ten przejął nigdy w Pelplinie funkcje grzebalne, gdyż wcześniej pełniły je katakumby katedry. Jednakże w katedrze miały miejsce pochówki wyższego duchowieństwa, przełożonych zakonu, a także szlachty i arystokracji związanej z kościołem. W związku z przepełnieniem katakumb oraz z oczywistej potrzeby chowania osób nienależących do kościelnej hierarchii powstał cmentarz wokół kościoła bramnego¹⁸. Przy kościele pw. Bożego Ciała znajdujemy kilka ocalałych, zabytkowych nagrobków z XIX wieku. Pochowano tu ojca Leonarda w 1835 roku, który był ostatnim pelplińskim cystersiem¹⁹. Niektóre z nich są lub też były otoczone żelaznymi łańcuchami pełniącymi funkcje ozdobne, uwagę zwracają też neogotyckie, żelazne krzyże (groby: Józefa Sikorskiego, Emila Tschirnera, Antoniego Königa, Andrzeja Michała Naua, Elżbiety Kowalskiej, Apolinarego Reicha). Zabytkowa jest również marmurowa kopia Chrystusa Thorvaldsena, która umieszczona jest nad płytami nagrobnymi Marwiczów, pochodzącymi z początku XX wieku. Na cmentarzu pochowany jest także ks. Jakub Fankidejski – jeden z wybitniejszych pelplińskich historyków²⁰.

¹⁶ J. Milewski, dz. cyt., s. 28.

¹⁷ A. Nadolny, *Parafia pelplińska. Zarys dziejów*, w: *Parafia pelplińska i jej duszpasterze*, red. J. Borzyszkowski, Pelplin 2007, s. 42.

¹⁸ <http://www.polskaniemwykla.pl/miniprzewodnik/map.aspx?lat=53.9294034278888&lng=18.6895224127197&pl=21> (*Mini przewodnik*, s. 2), [dostęp, 14.10.2014].

¹⁹ M. Zieliński, *Zabytki architektury cmentarnej najstarszej nekropolii pelplińskiej*, „Teki Kociewskie”, zeszyt V, 2011, s. 81.

²⁰ J. Ciemnołoński, J. St. Pasierb, *Pelplin*, Wrocław 1978, s. 314.

Cmentarz parafialny

Nowy cmentarz parafialny założony został w 1905 roku (ryc. 11), po tym jak w 1904 roku zamknięto cmentarz przykościelny (kościół pw. Bożego Ciała). Zachowane zostały oczywiście wszelkie przepisy prawno-sanitarne. Tak więc według jednego z ówczesnych wymogów, wybudowano go za miastem. Istnieje i funkcjonuje on do dziś²¹. Założony został nad rzeką Wierzycą, między drogami rozchodzącymi się trójkątnie w stronę Klonówki i Dębiny. Ks. proboszcz Juliusz Bartkowski, po wszystkich niezbędnych przygotowaniach, poświęcił nową nekropolię miejską 1 stycznia 1905 roku. Główna, neogotycka brama prowadząca na cmentarz jest ozdobiona rzeźbą wykonaną w sztucznym kamieniu (ryc. 12), która przedstawia Złożenie Pana Jezusa do grobu. Jest to dzieło pelplińskiego rzeźbiarza – Mikołaja Cichosza²².

Również na tym cmentarzu zaczęło z czasem brakować miejsc, dlatego też w 1931 roku dołączono do niego kolejną parcelę o powierzchni jednego hektara, którą parafia wykupiła z majątku Pólko i Seminarium Duchownego. Ustawiono tam również w 1931 roku krzyż autorstwa Wojciecha Durka (ryc. 13), który przedstawia sceny ze Starego Testamentu dodane w roku 1932. Układ przestrzenny

Fot. 11. Brama wjazdowa na cmentarz parafialny

(Fot. M. Grzebińska).

²¹ <http://www.polskaniezwykla.pl/miniprzewodnik/map.aspx?lat=53.9294034278888&lng=18.6895224127197&pl=21> (*Mini przewodnik*, s. 2), [dostęp, 14.10.2014].

²² J. Ciemnołoński, *J. St. Pasierb*, dz. cyt., s. 315.

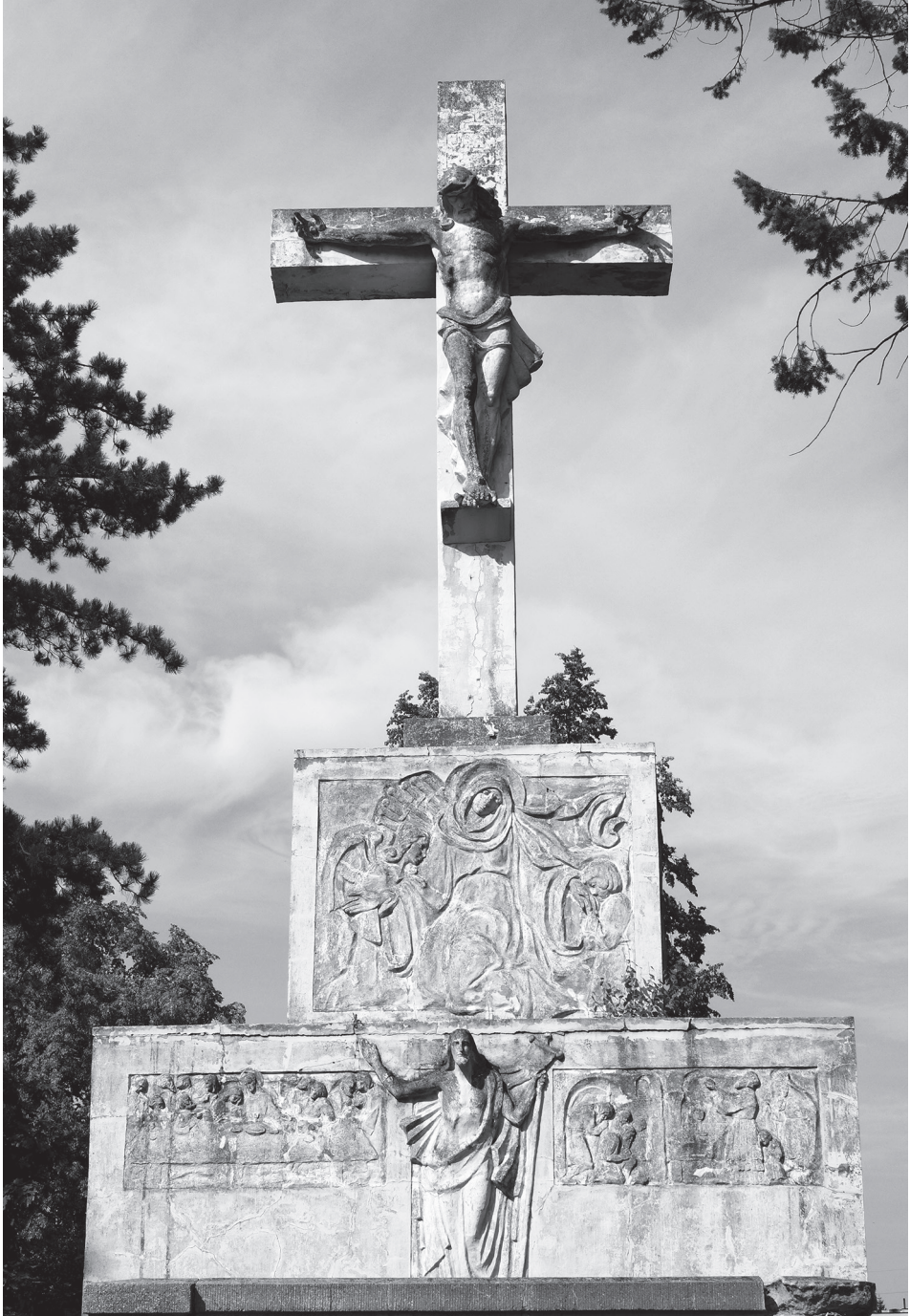
Fot. 12. Rzeźba wykonana w sztucznym kamieniu, autorstwa M. Cichosza, umieszczona nad główną bramą prowadzącą na cmentarz parafialny (Fot. M. Grzebińska).

stanowią rozchodzące się promieniście aleje – trzy główne, wysadzone lipami, które połączone są ze sobą alejami poprzecznymi. Projekt ten był autorstwa Mariana Güntzela, który był dyrektorem plant miejskich w Bydgoszczy. *Statut cmentarny* został zatwierdzony przez Kurię Biskupią w 1936 roku, a podpisał dokument 8 października wikariusz generalny, biskup Konstantyn Dominik. Nowa część cmentarza została poświęcona 18 października tego samego roku przez ks. proboszcza Wacława Lewandowskiego²³.

U podnóża wspomnianego krzyża umieszczono groby pelplińskich księży, biskupa Konstantyna Dominika, prof. Franciszka Sawickiego, a także męczenników z 1939 roku²⁴. Sam pomnik „Ukrzyżowany” natomiast, jak zostało wcześniej wspomniane, powstał w okresie międzywojennym i zajmuje do dziś centralne miejsce na cmentarzu. Pomysłodawcą był biskup Okoniewski, jednak głównym fundatorem była parafia na czele z proboszczem Lewandowskim. Sam Wojciech Durek często bywał w tym czasie na plebanii, zapewne, aby uzgadniać z probosz-

²³ <http://www.polskaniezwykla.pl/miniprzewodnik/map.aspx?lat=53.9294034278888&lng=18.6895224127197&pl=21> (*Mini przewodnik*, s. 2), [dostęp, 14.10.2014]; A. Nadolny, *Parafia...*, s. 42.

²⁴ Tamże.

Fot. 13. Pomnik „Ukrzyżowany” autorstwa W. Durka

(Fot. M. Grzebińska).

czem ostatnie detale. Budowa pomnika o wysokości 13 m trwała prawdopodobnie kilka lat. Dla spotęgowania efektu pomnik umieszczono na podwyższeniu terenu, obmurowanym dookoła. Najważniejszym elementem całej kompozycji jest pełnoplastyczna rzeźba Chrystusa o wysokości 3,6 m, która zawisała na siedmiometrowym krzyżu, natomiast dół tworzą dwa cokoły (większy i mniejszy) ustawione jeden na drugim. Płaskorzeźby przedstawiają odpowiednio: na górze Matkę Boską Bolesną z siedmioma mieczami, w towarzystwie aniołów, na dole – wąskie pasy płaskorzeźb pokazujące Ostatnią Wieczerzę i Ofiarę Melchizedeka, przedzielone obrazem Chrystusa Zmartwychwstałego. Po bokach przedstawione jest wygnanie z raju, wskrzeszenie młodzieńca z Nain, Michał Anioł zwołujący na Sąd Ostateczny, wskrzeszenie Łazarza, ofiara Izaaka, zwiastowanie NMP oraz wskrzeszenie córki Jaira. Tak więc dolne części powiązane są z treścią Biblii – życie ziemskie, natomiast części górne mają wymiar pozaziemski, a na szczycie – Chrystus Ukrzyżowany. Wyraźne jest więc stopniowanie ważności jednych elementów nad innymi. Niektóre z postaci mają twarz ważnych mieszkańców Pelplina (Durek był doskonałym portrecistą), tak więc można tu znaleźć wizerunek biskupa Okoniewskiego, proboszcza Lewandowskiego jak i jego siostry Leokadii, czy Teofila Justy (murarza biorącego udział w montowaniu pomnika)²⁵.

W Pelplinie funkcjonowały niegdyś jeszcze inne cmentarze: tzw. cmentarz choleryczny, który zlokalizowany był na Maciejewie od roku 1830, czy cmentarz w lesie przy drodze prowadzącej do Starogardu Gdańskiego, który założony został w 1910 roku przez pelplińskich ewangelików. Informacje na ten temat są jednak znikome.²⁶

Bibliografia

- Ciemnołoński J., Pasierb J. St., *Pelplin*, Wrocław 1978.
- Frydrychowicz R., *Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmä*, Duesseldorf 1907.
- Frydrychowicz R., *Przewodnik ilustrowany po Pelplinie i jego kościołach*, Toruń 1928.
- Kujot St., *Opactwo Pelplińskie*, Pelplin 1875.
- Milewski J., *Groby i cmentarze na Kociewiu (Przyczynki do dziejów)*, Starogard Gdański 1993.
- Nadolny A., *Parafia pelplińska. Zarys dziejów*, w: *Parafia pelplińska i jej duszpasterze*, red. J. Borzyszkowski, Pelplin 2007, s. 17-83.
- Nadolny A., *Pelplińska nekropolia w kościele katedralnym*, „Pielgrzym” 22/2012.

²⁵ A. Wolski, *Pomniki pelplińskie*, „Informator Pelpliński”, nr 5, 1996, s. 23.

²⁶ A. Nadolny, *Parafia...*, s. 42-44.

Wolski A., *Pomniki pelplińskie*, „Informator Pelpliński” 5/1996, s. 23.

Zieliński M., *Zabytki architektury cmentarnej najstarszej nekropolii pelplińskiej*, „Teki Kociewskie”, zeszyt V, 2011, s. 80-97.

Streszczenie

Artykuł przedstawia w zarysie historię pelplińskich cmentarzy. Zebrane zostały najważniejsze informacje na temat trzech cmentarzy, jakie w mieście istniały lub nadal funkcjonują, mianowicie pochówki w bazylice katedralnej pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny, mały cmentarz przykościelny obok kościoła pod wezwaniem Bożego Ciała oraz cmentarz parafialny, na którym pochówki odbywają się do dziś. Wspomniany został jeszcze jeden cmentarz, już nieistniejący, tzw. choleryczny, jednak ze względu na niewielką ilość informacji nie został szerzej omówiony. W artykule przedstawiona jest historia poszczególnych miejsc, gdzie chowano zmarłych. W przypadku katedry są to katakumby, przeznaczone głównie dla duchowieństwa (tylko zasłużeni świeccy tam spoczęli), a wszystkie płyty nagrobne są tu płaskie, z wyjątkiem jednej, pod którą pochowano biskupa Jana Bernarda Szlągę w 2012 roku. Pozostałe dwa cmentarze to tereny otwarte, gdzie chowa się zarówno świeckich mieszkańców parafii jak i duchowieństwo, głównie niżej postawione w hierarchii kościelnej (tylko jeden biskup spoczął na cmentarzu parafialnym – biskup Konstantyn Dominik).

W artykule poruszony został również temat najnowszych badań archeologicznych prowadzonych w 2014 roku, które miały miejsce w katedralnych kryptach (badane były dwie krypty z trzech), a z którymi wiązały się również prace konserwatorskie zabezpieczające mury pomieszczeń. W dalszej części opracowania przedstawiono sylwetki wybranych mieszkańców Pelplina, którzy w sposób szczególny wpisali się w karty historii przez swoje zasługi nie tylko dla miasta i lokalnej społeczności, ale również w skali kraju. Autorka artykułu ma zamiar prowadzić kolejne badania związane z powyższym tematem.

Słowa kluczowe: *badania archeologiczne, cmentarze, historia funeralna, krypty, mieszkańcy Pelplina, pochówki*

Summary

The History of Pelplin's Necropolis. A Contribution to the Studies of Pelplin's Funerals of the Past

The article presents outline of history of Pelplin's cemeteries. There were collected most important information about three cemeteries which existed or still are in town, namely the ones in Saint Virgin Mary's cathedral Basilica, small cemetery near Corpus Christi church and parish cemetery, on which funerals are done till today. There was one more cemetery mentioned, which does not exist anymore, the so called choleric, but because of poor information about it, it was not described in details. In article history of particular places where deceased are buried is presented, in case of cathedral these are catacombs, designed mainly to priesthood (only deserved seculars were buried there), and all tombstones are flat there, except one, where bishop Jan Bernard Szlaga was buried in 2012. Other two cemeteries are open fields, where there are buried both seculars and pireshood situated lower in church's hierarchy (only one bishop was buried on parish cemetery - bishop Konstantyn Dominik). Also newest archeological research in cathedral's crypts carried out in 2014 were mentioned (two out of three crypts were researched), which was connected also with some restoration works securing walls in some spaces. In further part of this elaboration, some profiles of chosen Pelplin's inhabitants were presented. Author of this article is going to do some more research on this subject.

Keywords: *archaeological research, cemeteries, funeral history, crypt, Pelplin's inhabitants, burials*